

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука –
Одељење за новинарство и комунологију, Београд

DOI 10.5937/kultura2066104M

УДК 316.775/.776:7.097

316.77:159.9

оригиналан научни рад

УЛОГА ВУЛГАРИЗАМА У РИЈАЛИТИ ПРОГРАМИМА У СРБИЈИ

Сажетак: *Стил изражавања на медијима је посебно поље научног истраживања. Јасност стила подразумева да се користе изрази који су подобни за исказивање одређене информације, али у ријалити програмима нема суштински важних чињеница које треба изразити јасно. Отуда проистиче могућност нарушавања својства јасности стила и употреба лексичког фонда који није подобан за јавност, као што су вулгаризми. Све већа употреба вулгаризама приметна је у ријалити програмима Задруга и Парови, што су ријалити емисије на две комерцијалне телевизије са националном фреквенцијом у Србији са највећом гледаношћу и најдужим емитовањем током дана и године. Истраживање улоге вулгаризама у тим емисијама омогућује дубљи увид у уређивачке политике, дискурзивна правила и креативне слободе оних који одлучују о томе шта се говори и како се говори на медијима. У овом истраживању направљена је компаративна студија два најгледанија ријалити програма и указано је на неколико правилности у вези са вулгаризмима које се одвијају на једном или другом програму, уз контекстуални осврт на друштвену, моралну и стваралачку улогу изражавања у ријалити програмима.*

Кључне речи: *стил, вулгаризам, ријалити, медији, јавни дискурс*

Увод¹

Ријалити програми у Србији постоје већ скоро две деценије. Од скромних почетака Великог брата и сличних програма који су настојали да укажу на правила људске психе, данашњи ријалити програми званично не пропагирају психолошке игре, иако се оне подразумевају. Када је реч о изражавању у ријалити програмима, оно је сасвим релаксирано у смислу језичких норми и стандарда, али често служи за остваривање интереса – било да је реч о интересу појединца да се свиди публици и добије награду или медијске куће која настоји да привуче што више гледалаца на своје канале.

Домаће комерцијалне телевизије у Србији редовно експлоатишу могућности ријалити програма. Таква продукција је јефтина: сценографија не мора да буде луксузна, водитељи су углавном већ запослени на телевизији, а учесници за извесни хонорар успешно попуњавају сате и сате програма унутар кошуљице од 24 сата, те телевизија не плаћа ауторска права самосталним продукцијама за емисије, нити ауторима за филмове, серије и музику које би можда емитовала уместо ријалитија. Улагање у ријалити програме се телевизијама вишеструко исплати.

Изражавање појединаца у ријалити програмима зависи од додељене улоге у ријалитију (водителј или учесник²), личних особина (карактера, порекла, статуса и сл.), али и интереса због којег учествују. Задатак водитеља је да се води правилима медијске етике, да буде образован за комуницирање у јавности и опремљен језичким средствима која одговарају послу који ради. Учесници ријалити програма имају веће слободе у изражавању, али то не значи да ће све што кажу бити емитовано без цензуре. Уредници и продуценти имају могућност монтирања видео исечака, компиловања пиштања или цвркута преко тона када учесници псују или рекламирају нешто, а не треба превидети и уговорна ограничења онога о чему учесници не смеју да говоре у програму. Ријалити садржаји не доспевају у јавност само посредством непосредног емитовања, већ и посредно, у таблоидним медијима који се баве забавом, животима познатих и оних који то прижељкују да буду.

1 Рад у оквиру пројекта *Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту* (179076).

2 Под улогом учесника сматрамо предвиђено структурно место лика, пошто телевизије предвиђају радно место приповедача за ријалити – ријалити не може да има сценарио од речи до речи, али може да се предвиди ко ће бити протагонисти, антагонисти и из ког угла ће то чинити.

У светлу све веће присутности ријалити програма у медијским садржајима у Србији, важно је истражити које су стилске карактеристике изражавања специфичног за ријалити програме – употребе вулгаризама. Задатак овог рада је да на основу досадашњих резултата самосталног истраживања представимо основне реторичке и стилске карактеристике дискурса у којем се вулгаризми остварују као говорни чин и да научној и стручној јавности укажемо на стилско-реторичке и дискурзивне услове у којима су вулгаризми дати као легитимно средство комуникације.

У наставку текста биће речи о методологији самосталног истраживања, теоријском оквиру којим је овај рад уобличен и закључцима о правилностима које је могуће увидети у употреби вулгаризама у ријалитијима у Србији.

Методологија рада

Стилско-реторичка анализа садржаја омогућује увиде у разноврсност изражавања, не само у вези са појединачним стилским средствима, већ и у вези са раслојавањем извесних поступака. Вулгаризам није јединствена категорија, пошто се односи на „увредљивост (која је) одлучујућа у псовци, било да се ради о једној речи, синтагми или реченици”.³ Анализа садржаја ријалити програма емитованих на две комерцијалне телевизије са националном фреквенцијом спроведена је од почетка емитовања нових сезона до 1. марта 2020. године. ТВ Пинк емитује нову сезону ријалити серијала Задруга од 6. септембра 2019, а ТВ Хепи емитује нову сезону ријалити серијала Парови од 12. септембра 2019. године.

Концепт два ријалитија је сличан, уз незнатне разлике у обликовању обавеза учесника. Оба ријалитија заснивају главни програм на (жустрим) дискусијама учесника окупљених око стола у главној просторији, док један водитељ модерира разговором на лицу места, а други из другог студија. Већ те сличности довољне су да за упоређивање употребе вулгаризама у ријалити програмима у Србији изаберемо баш та два програма. Период узорковања је за оба ријалитија одређен од почетка сезоне до 1. марта 2020, током којег је бележена лексика вулгаризама, реторичка структура у којима су употребљавани, контекст употребе, као и међусобни однос учесника између којих се користе.

3 Крстић, П. (2014) *О чему говоримо када говоримо о псовању*, Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију.

Главна претпоставка овог истраживања је да су вулгаризми у ријалити програмима употребљени посредно. То значи да они који их користе желе да се користе вулгаризмима, али пошто знају да ће опсцено изражавање бити цензурирано, посредним стилским поступцима оствариће изражавање које треба сврстати у вулгаризме. Помоћна хипотеза је да се посредност вулгаризма остварује метафором, аналогизмом и поређењем.

Теоријска промишљања о вулгаризмима

О вулгаризмима се у српском научном дискурсу пише већ неко време (нпр. бројне публикације Свенке Савић), али је употреба вулгаризама у медијима углавном анализирана успутно, у оквирима ширих језичких истраживања. До сада спровођена истраживања јесу из области лексике, психологије, културологије, социolingвистике, а у медијским студијама је мало таквих тенденција. Међутим, улога вулгаризма у медијима је довољно велика и вредна изучавања јер се вулгарно редовно одвија посредством најгледанијих емисија на телевизијама са националном фреквенцијом.

Вулгаризам је реч са вулгарним значењем коју користе „сирови и сурови људи”⁴. Вулгаризмом у овом раду сматрамо речи или синтагме које су неподобне за јавну комуникацију јер су употребљене у увредљивом или провокативном контексту. Назив потиче из латинског језика – *vulgi* значи народ, светина, руља⁵. Из те именице изводи се придев *vulgaris* – обичан, свакидашњи, прост. Дакле, вулгаризовани језик је онај који припада најнижим и најмање образованим слојевима друштва.

Синоним за вулгаризам може бити псовање, на чему се лексичка и лингвистичка истраживања најчешће задржавају. *Псовање* је реч домаћег порекла, настала у архаичним фазама развоја језика, што говори много о дуговечности поступка псовања у култури народа. Псовање потиче од старословенског корена речи *пъсь* (пас), те *пъсовати*, што неки аутори тумаче као да се „више не обраћамо човеку него псу, него човеку као псу”⁶. То тумачење је вероватно дато за облик глагола када је прелазан, тј. када постоји објекат радње (псовати *некога*), мада глагол може бити и непрелазан, те је према облику творбе глагола могуће закључити и да *псовати* чини псом онога ко псује, а не објекат који псује.

4 Животић, Р. (2001) *Изражавање новинара*, Београд: КУМ.

5 Avis, A. (prii.) (1998) *Srpsko-latinski i latinsko-srpski rečnik = Lexicon serbico-latinum latino-serbicum*, Zemun: JRJ.

6 Крстић, П. (2014), нав. дело.

Тај језички сплет наших предака потврђује се и савременим неуролошким и психијатријским истраживањима, према којима људски мозак за псовку не активира центар за говор, већ лимбички део нервног система (одговоран за инстинкте, љубавни зов, врисак, плач, *режање* или друге рудиментарне емоционалне ексцесе)⁷.

У историјским записима наше народне културне баштине, важно је препознати како су вулгаризми третирани и какав контекст им је дат. Већ у Душановом законнику (1349) вулгаризми су били строго кажњавани. Чак три члана се односи на псовке: „Властелин који опсује и осрамоти властеличића да плати сто перпера и властеличић, ако опсује властелина, да плати сто перпера и да се бије штаповима”⁸. „И ако властелин или властеличић опсује себра, да плати сто перпера; ако ли себар опсује властелина или властеличића, да плати сто перпера и да се осмуди.”⁹ „Ко опсује епископа или калуђера или попа, да плати сто перпера.”¹⁰ Уочљиво је да су сви слојеви били заштићени од псовки, без обзира на порекло и образовање – јер псовање угрожава људско достојанство и јавни морал. Поређења ради, казна од сто перпера (колико износи казна предвиђена за псовање) била је вредност казне за харање царине или дворске касе. Дакле, штета од пресретања трговачке пошиљке за тржиште целог царства које може да изазове општу глад и штета од пљачкања државног буџета због којег опада квалитет живота у царству изједначене су са штетом која настаје псовањем и недолучним језиком што, последично, унижава јавну културу и интелектуални ниво целог царства.

У Српском рјечнику Вука Караџића је глагол *псовати* објашњен са „свађати се псовкама”¹¹. Према Вуку, нема псовања без свађе. Имајући у виду да је Вуково дело било засновано на народном језику, употреба глагола *псовати* само у контексту свађе сврстава тај појам у негативне појаве.

До савременог доба, вулгаризми у пракси, али и теорији, добили су другачије облике. Синонимно схватање вулгаризама, псовки и опсцених речи је стандардно и очекивано, иако свака наука даје допринос тумачењу тих појмова из угла

7 Истраживање Департамана за психијатрију Универзитета у Питсбургу у Пенсилванији, видети: Кретић, П. (2014), нав. дело.

8 Душанов законик, члан 50, https://www.harmonius.org/sr/pravni-izvori/jugostocna-evropa/javno-pravo/srbija/Dusanov_zakonik.pdf, посећено 10. марта 2020.

9 Душанов законик, члан 55.

10 Душанов законик, члан 95.

11 Караџић, В. (1977) *Српски рјечник*, Београд: Нолит, стр. 619.

својих метода и циљева. Псовка је дефинисана као говорни чин „којим се изражава најчешће лоша конверзацијска навика”.¹² Дакле, вредносна осуда у дефинисању тог појма је ублажена, иако и даље постоји. Савић и Митро препознале су услове од којих зависи да ли се и када псовање одвија: пол, узраст, социјално окружење, образовање, присутност треће особе, саговорници треба да буду познати једно другом.¹³

Псовање се објашњава и као „ванјезичка радња у језичкој обланди”¹⁴ или вулгарност као „релативна агресивност у вербалној форми”¹⁵. У оваквим дефиницијама приметно је да се теоретичари опредељују за контекстуални приступ и дубинско објашњење порива за псовањем. Такво је и образложење да је то „израз немоћног метафизичког беса”.¹⁶

У уметности, али и психологији, вулгаризам и псовке имају катарзичну улогу. Требјешанин сматра псовку делом групног идентитета, те да треба изучавати психолингвистичку страну опсценог јер су у њему похрањени архаични слојеви језика.¹⁷ Језик је систем који скрива, али и открива појединца и културу једног друштва. Многи културолошки погледи на околности у којима се употребљавају вулгаризми указују на њихове измењене улоге и могуће разлоге за њихов настајак. Тако се псовка третира као фолклорни жанр, а предвиђа се да се користи у функцији: „изненађења, одбране, увреде, напада, одушевљења, израза солидарности, бола, страха...”¹⁸ Вулгаризми не настају сами од себе, нити се користе као говор ради говора. Псовка је „неизбрисиво атавистично наслеђе, ендемски језички израштај настао на мукама, патњи, ексцесима, духовитости и одбрани од лицемерја”.¹⁹ Отуда можемо да разматрамо вулгаризме у ријалити програмима

12 Савић, С. и Митро, В. Псовке у српском језику, у: *Разговорни српски језик*, (1998) књига 3, Нови Сад.

13 Исто.

14 Крстић, П. (2014) *О чему говоримо када говоримо о псовању*, Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију.

15 Главач, Б. (2006) *Псовке*, Нови Сад: Прометеј.

16 Петричевић, М. (2000) *Секс за бес*, Београд: Енигма. <http://marijapetricevic.com/citanje.php?m=1&t=psovke>, посећено 23. марта 2020.

17 Требјешанин, Ж. Псовке и о псовкама у медијима, у: *Разговорни српски језик*, (1998) књига 3, Нови Сад, стр. 39–62.

18 Мандић, М. и Ђурић, Ј. *Псовка као фолклорни жанр: на примеру јебем ти сунце*, Савремена српска фолклористика II, (2015) Београд: Институт за књижевност и уметност, стр. 291–316.

19 Стојадиновић, Ј. (2018) *Псовка и њена чедност*, Београд: Пешчаник. <https://pescanik.net/psovka-i-njena-chednost/>, посећено 13. јануара 2020.

и као дубински порив за ослобођењем друштвених стега у правцу новог дискурзивног поретка.

Вулгаризми у ријалити програмима

На медијима треба говорити јасно, тачно, концизно, занимљиво и складно. Од наведених, у ријалити програмима често изостају скоро сви елементи доброг изражавања. Осим живости стила, која се некада остварује умереним вулгаризмом, у ријалитију не треба очекивати својства доброг стила. И ту треба имати у виду да вулгарно на ријалити програму обично није умерено, нити суптилно. Реторичка структура ријалити програма дозвољава многа места на којима ће бити могуће проговорити вулгарно. Чак се и са водитељских места подстиче такав разговор или обраћање учесника. „Спектакл је непрекидан, потпун и бесраман.”²⁰ Ако је реч о гледаности и заради од изражавања у ријалитију, све је дозвољено.

Као што је већ речено, због законских ограничења псовке и вулгарности ће бити тонски покривене, што не онемогућује учеснике да експериментишу са изражавањем у вулгарном контексту. Развијени осећај за синониме који говорници исказују постаје упадљив када је нешто у језичком изражавању забрањено или ускраћено. Радоје Симић сматра да постојање језичких варијација није показатељ квалитета само по себи, те да су синоними вишак језичких средстава, али су и „жаришта стилске моћи и права упоришта стилске ефикасности језика”.²¹ Исто тако, постоје становишта да су се постојећи псовачки сложаји претворили у „мртве метафоре”²² већ тиме што се понављају и добијају устаљена места у општој употреби међу људима. Псовке ионако карактеришу „једноставна и препознатљива синтаксичка структура и велика фреквенција употребе истих лексема”.²³ Природа обраћања у ријалити програмима изазива гашење потрошених фраза (чак и када су вулгарне) и стварање нових израза креативним апаратом говорника. Ако је реч о нечијем изгледу, полу, сексу, тзв. ријалити играчи ће сматрати да треба назвати ствари правим именом, али ће избегавати „физиолошку лексику”²⁴ – већ ће углавном осмислити нови стил

20 Бал, Ф. (1997) *Моћ медија*, Београд: Клио, стр. 103.

21 Симић, Р. (2010) *Стилистика српског језика*, Београд: Јасен, стр. 79.

22 Крстић, П. (2014) *О чему говоримо када говоримо о псовању*, Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију.

23 Савић, С. и Митро, В. нав. дело.

24 Мандић, М. и Ђурић, Ј. нав. дело.

којим може да се шокира. Природа вулгаризма је да тенденциозно узнемири.

„Природа је астилистична; стилску вредност имају људске мисли о природи и речи помоћу којих се осмишљавају природна факта“.²⁵ Стилске вредности се у овом раду анализирају на већ објашњеном узорку ријалити програма Парови и Задруга, без моралне осуде онога о чему се говори, већ искључиво истражујући о начинима на које се говори у ријалити програмима на телевизијама са националном фреквенцијом.

Када се очекује изражавање вулгаризма? Стана Ристић пише да је то у околностима агресије, терања од себе, вређања, ниподаштавања, равнодушности, терању ината и грубог одбијања тражене услуге.²⁶ Дакле, реч је о широком спектру могућих одговора на стимулус која се изражавају реторичком подршком вулгаризма. Ристић још теоретизује да је псовка искрена и да је она у најчешћем случају „неетична одбрана етичности“²⁷. У овом становишту може се пронаћи мала недоследност – чак и када би се појединцу дозволило да има право да изрекне вулгаризам као одговор на неетичност (и то јавно, нпр. у ријалити програму), шта би онда било самоиницијативно коришћење вулгаризама као примарног средства? Богдановић тврди да је основни комуникацијски план псовке конфликтни говор.²⁸ Не треба превидети да конфликт некада изазове или чак започне једна заинтересована страна када циљано употребљава вулгаризме. Дакле, вулгаризам није само катарза и компензација за изгубљени меч у дебати, већ и употребљиво средство у дискусији између два неједнако морална такмаца. Вулгаризам има својство да шокира и зато је уједно и реторички обрт.

У наставку текста биће речи о подацима добијеним истраживањем два ријалити програма у Србији. Сваки од њих биће посебно анализиран, а затим ће компаративном анализом бити приказано које су сличности и разлике између њих, тј. каква је просечна употреба вулгаризама у ријалити програмима. Због екстензивности периода узорковања, тј. мноштва разноврсних вулгаризама који су били емитовани од септембра 2019. до марта 2020, сви примери употребе вулгаризама из ријалити програма биће сведени на категорије

25 Симић, Р. (2010), нав. дело, стр. 31.

26 Ристић, С. Дискурс псовки у српском језику, у: *Дискурс и дискурси*, ур. Васић, В. (2010) Нови Сад, стр. 199.

27 Исто, стр. 202.

28 Богдановић, Н. Псовка наша насušна, у: *Опсцена лексика* (1998) Ниш: Просвета, стр. 5–11.

које ће бити посебно објашњене и, по потреби, илустроване примерима.

Вулгаризми у ријалити програму Парови

Ријалити емисија Парови настала је као стварносни програм у којем познати парови из стварног живота деле простор за живот извесно време и испуњавањем задатака које им продукција зада стичу предност у односу на друге парове. Данаас тај ријалити нема никакве везе са почетним замислима, те је од некадашњег ријалитија у 22. сезони остао само назив Парови. Имплицира се да би у затвореном простору („вили Парова“) могло да се деси да неко постане пар, али такмичари не улазе у игру као парови. Променом правила игре, употреба вулгаризама је постала слободнија и, у неким односима, очекивана. У наставку биће дате дискурсне категорије у којима су се појавили вулгаризми и чиме су допуњени или измењени.

Основне опсцене речи – они изрази који су покривени тоном цвркута птица, иако се у режији често „омакне“ да скоро цела реч или синтагма буду емитоване пре него што се зачује цвркут; учесници темпирају употребу оваквих израза за емитовање уживо јер је тада мања вероватноћа да буду цензурисани. (*Види ти се п*, Снежга ме хвата за д*, Не буди г*, Могу да те *ампрчим до ујутру...*).

Именовање полних органа метафором – дешава се у разговорима у којима учесници (углавном мушког пола) наговарају учеснице да се деси сексуални однос или јавно, за столом, у програму током ког се дискутује, као прва оптужба и покретање теме о сексуалним активностима учесница од стране трећих лица (неко од учесника препричава да ли је неко друго двоје учесника имало однос једно с другим). Приметно је да учеснице не покрећу питање ко с ким има односе, него је то искључиво тема коју ће покренути мушки учесник. (*Масторе, каква јој је љубичица?, Ти мог дабра нећеш видети за три живота, иди тамо задовољи се жваком уместо кусура.*) Учеснице радије говоре о нечему што су виделе, искусиле или пожелеле да виде и искусе. (*Ушла сам у купатило и онесвестила се. Какву он оклагију има!, Он не зна да вози трактор, није са села, али оре одлично кад има Кавасаки.*)

Вређање учесника међусобно – током жустрих полемика, учесници се препиру у дечијем дискурсу (поједностављене реченице, позивање на ауторитет другог који је нешто видео, надвикевање да би се истакли...). Нагли прекид тог дечијег стила препирања обично се деси када један од двоје

полемичара жели да динамизује дискусију и употреби сасвим грубу реч којом ће понизити противника, независно од теме разговора. (*Ниси прала пазух два месеца, смрдиш као г**, *Шта ме гледаш као жирафа?*, *Лажеш и ово није први пут да си ускочила у туш кабину с неким само ове сезоне!*)

Напад водитељке на учеснице – Специфичност ТВ Хепи је понашање водитеља који, чини се, презимљају улоге учесника ријалитија више него неутралног водитеља. Осим што дају личне утиске и становишта о учесницима и догађајима, постављају сугестивна питања и са гледаоцима умеју да дебатују о учесницима. Иако проблематично са становишта медијске етике, све то не би спадало у вулгарност док се не анализира више аспеката. Водитељка у студију је често обнажених рамена, колена и деколтеа, чак и у зимском периоду и када јој је видно хладно пред камерама. Недолично облачење на телевизији, која је визуелни медиј, сасвим је непожељно јер алудира на голотињу каквој је место у порнографији. Водитељка избегава да говори ружне речи и не поставља се према учесницима као да су равноправни по образовању, учинцима, склоностима, припадности итд. Међутим, десио се један експес. У једној од дискусија учесника било је речи о томе да ли је једна такмичарка била укључена у проституцију док је радила у иностранству. Према речима учеснице, остала је заробљена у иностранству без докумената јер ју је познаник преварио. Иако је реч о ријалитију, водитељ би требало да препозна да је реч о осетљивој теми трафикинга, те да због публице (ако већ не због учеснице) пази шта ће о томе рећи. Водитељка, са позиције моћи над учесницима, почела је да говори на шпанском језику да би се истакла да и то зна, притом изговарајући на шпанском највулгарније изразе које на српском језику никада није рекла у програму (*Eres una *uta? Tu fue *ualquiera, dicelo*). На овом примеру увиђа се тенденција овог ријалитија да се вулгаризми охрабре и уведу у што више случајева, укључујући и говор водитеља. То што се говори шпанским уместо српским језиком не чини вулгаризме мање вулгарним.

Забрањена употреба одређених речи – Независно од инцидента са водитељком која псује учесницу, да се приметити да су неке речи забрањене у ријалитију Парови. Можда поучени претходним сезонама и потенцијалним темама, неки учесници, а и водитељке, потписали су уговор о томе које речи неће упућивати једни другима. Нисмо имали увид у уговор, али је по поступању продукције и датим казнама јасно да се помињање породице, физички контакт и називање учесница сексуалним радницама строго кажњава. Тема проституције није забрањена; али је забрањено рећи некој од

учесница у другом лицу јединине да се тиме бави или се бавила. Очигледан пример за то је када је један учесник желео да у програму уживо пита учесницу чиме је заслужила да јој гост из иностранства за познанство од пола сата поклони аутомобил, она је погледала у плафон и гласно изговорила „Продукцијо, смије ли он ово да говори?“ Одмах се појавило обезбеђење, одвело такмичара у изолацију на 24 часа, а касније му је изречена десет пута већа новчана казна него за друге прекршаје и сума је пребачена на рачун њеног хонорара. Прећутно или уговором, обуздава се мизогени речник који са ријалитија лако склизне у свакодневни језик обичног човека, а одатле и у рубрике црне хронике.

Ниједан учесник ријалитија нема монопол на вулгаризме – сви су креативни да се што квалитетније опсују и извређају.

Вулгаризми у ријалити програму Задруга

Ријалити програм Задруга је млађи од Парова, али је наследио неколико сличних формата које је (као и Задругу) осмислио власник ТВ Пинк, на којој се тај ријалити програм емитује. Назив је, за разлику од Парова, и даље смислен јер се сарадња и зарађивање на основу задатака своди на међусобно испомагање учесника. Парадокс је што се баш у тим околностима и изобиљу доколице учесници највише користе свађалачким непристојним речником.

Основне опscene речи – оне које су покривене пиштањем. Исто законско цензурисање одвија се и на ТВ Пинк па не чуди што звукови покривају недоличне речи када се користе у баналном смислу (Некоме је зинуло д за хонорар, Је*еш паре, хоћу кући!, Немој да си му пу*ила док сте овде, снима се све). Занимљиво је приметити да се такмичари, када говоре интимно, тј. не са намером да говоре јавно публици, срамежљиво користе називима полних органа чак и када о њима непосредно желе да говоре (Је л' и тебе сврби у... тамо доле?) Еуфемизмом се заобилази вулгаризам, али то важи само за личну комуникацију блиских људи.*

Иронисање уз вулгаризам – водитељи не да не бране разговоре о проституцији учесница, него постављају питања на основу којих други учесници треба о томе да дискутују. Тако је једна такмичарка у једном таквом дијалогу на питање ко се проституише од учесница набројала све такмичарке са којима не говори (а то су скоро све) и додала „Извињавам се ако сам некога заборавила“. Додавање стилских фигура вулгаризмима омогућава једном учеснику да говори екстензивно и привуче више гласача.

Вређање учесника међусобно или претње – у овом ријалитију чести су физички окршаји, инциденти и друга скандалозна нарушавања телесног интегритета учесника. Томе, без изузетка, претходи салва вулгаризама. (*Слушај ти, дро*о..., Џукело прљава, Је*ем ти семе крваво, Је*аћу ти мајку у пи**у, Убићу те намртво, ф**** – комбиновање са плеоназмом).

Напад на родитеље и порекло – Пошто су родитељи неких такмичара познате личности или су и сами учесници у ријалитију, лако је срочити наративни вулгаризам: *Пошто радиш на мосту, мора да су те тамо оставили кад си била мала; Маму своју питај што је легла у мој кревет, ја се не сећам да сам је звао; Ти си кукавица, као и они што те нису абортирали.*

Забрањена употреба одређених речи – нема основа да се закључи да су неки изрази забрањени, поготову када се узме у обзир да су неки учесници у сродству и да нема чак ни ограничења у погледу изношења породичних околности.

Ниједан учесник ријалитија нема монопол на вулгаризме – али су неки учесници позвани у ријалити због опремљености говорног апарата да брзо, прљава и често сроче псовке које су ретке, упечатљиве и памтљиве и које постају виралне на интернету у облику снимака или шалјивих монтажа и мема.

Компарација резултата истраживања

Ако би неко ван ових простора гледао ријалити програме Парови и Задруга, лако би закључио да обилују вулгаризмима. То не чуди ако имамо у виду да псујемо више и разноврсније од других народа.²⁹

Постоји много сличности између дискурса који постављају две анализиране телевизије, али су разлике такође јасне. Заједничко је, нпр., то што се учесници ослобађају у коришћењу опсцених речи како серијал одмиче. Све разноврснији начин изражавања, више епитета, сложеније реченице и приче почињу да се одвијају пред очима гледалаца док они не досегну врхунац свог деловања.

Такође, топла људска прича је извор вулгаризама. У Паровима су то приче такмичара који су били деца без једног или оба родитеља, често плачу и изазивају сажаљење, те вулгаризми у таквим околностима постају израз немоћи. У Задрузи, међутим, реч је о такмичарима из дисфункционалних

29 Шипка, Д. (2000) *Опсцене речи*, Нови Сад: Корнет и Прометеј.

породица, било да је реч о деци познатих или девијантних људи. Уништене породице не могу да обликују целовите личности па су вулгаризми који су изговорени у Задрузи кулминација неконтролисаних осећања и често упозорење за физичко насиље које следи.

Трећа сличност је то што су вулгаризми и псовке у оба ријалитија скоро увек формулисане из перспективе мушког доминантног говорника, чак и ако вулгаризам изговара женска особа (*набијем те на **, *пун ми је к* тебе...*). Однос надређености мушкарца остаје нетакнут, чак и када су жене уговором заштићене од мизогених флоскула.

Разлике такође постоје. Однос водитеља према постојању вулгаризама у етру види се по томе што на ТВ Хепи водитељи не опомињу учеснике за недоличне исказе, а на ТВ Пинк се то повремено деси. Водитељка на ТВ Хепи је дала себи одушка да се вулгарно изражава на шпанском језику, а друге водитељке су се повремено користиле метафорама да би подстакле разговор о темама од којих се очекује да заголицају машту публике. На ТВ Пинк водитељи из студија држе дистанцу према учесницима и нема размене вулгаристичке паљбе између учесника и њих. Тек ако се неки водитељ нађе у истој просторији са учесницима, може да се деси да учесници побркају своје улоге. У ријалити програму на Пинку скоро ништа није забрањено. Учесници могу да говоре и раде шта пожелe, све док то не угрожава телевизију на којој се емитује. Пошто је јасно да у Србији нема одговарајућих санкција за псовање у етру, и Пинк и Хепи користе ту могућност, само на различите начине. Утисак о употреби вулгаризама на Пинку је да се тамо учесници ослобађају енергије на тај начин и загревају за даље окршаје. На ТВ Хепи, чини се, користе вулгаризме за запричавање, покретање трачева и дискусија, прича, наратива, нечујно додељивање улога (ко је љубавница, а ко дон жуан) и интелектуално надметање погрешним средством.

Закључак

Ријалити програми никада нису служили да унапреде друштво. Ипак, њихова улога у друштву је важна: они раскривају и демаскирају окореле слојеве културних и језичких навика – не због тога што стварно приказују реалност, него зато што се аутентични креативни пориви појединца одвијају у улогама које су му сценаријом и улогом додељене. Почетна хипотеза у овом истраживању је била да су вулгаризми у ријалити програмима употребљени посредно, тј. да ће они који их користе посредним стилским поступцима остварити изражавање које треба сврстати у вулгаризме. Та хипо-

теза је доказана јер преовлађују посредне форме у односу на непосредни, звучно цензурисани вулгаризам. Помоћна хипотеза је била да се посредност вулгаризма остварује метафором, аналогijом и поређењем. Метафора је доминантна стилска фигура уз коју се повезују вулгаризми. Аналогija и поређење постоје, али не у довољној мери да бисмо сматрали да су једнако заступљени у односу на метафору. Помоћна хипотеза је само делимично потврђена. Овим истраживањем установљено је неколико образаца употребе вулгаризама на две телевизије. Док су на ТВ Хепи били специфични именовање полних органа метафором, обраћање водитељке на недоличан начин и да је употреба одређених појмова забрањена, на ТВ Пинк су специфичности у вези са понашањем појединаца, те посредно и са њиховом употребом вулгаризама. ТВ Пинк је регрутовала за Задругу двоје познатих ријалити псовача, учесници користе вулгаризме као вентил под притиском затвореног простора пре физичког обрачуна, а безочно вређање је важније од ироније, иако је има. Сагледавање ријалити програма омогућава нам боље разумевање целог медијског система јер ту сазнајемо како нас као публику виде медијски магнати на чијим телевизијама се емитују ти ријалити серијали, тј. увиђамо у коју дискурзивну нишу покушавају да нас сместе. Демаскирање првих језичких слојева нам помаже и у томе да схватимо којим стратегијама се такмичари боре за наше пажње, те да је могуће и од вулгаризма направити јако и убојито реторичко средство, само ако неко има довољно јак интерес и вољу да се у том смеру распричава.

ЛИТЕРАТУРА:

- Avis, A. (prir.) (1998) *Srpsko-latinski i latinsko-srpski rečnik = Lexicon serbico-latinum latino-serbicum*, Zemun: JRI.
- Бал, Ф. (1997) *Моћ медија*, Београд: Клио.
- Богдановић, Н. (1997) *И ја теби (избор из псовачке фразеологије)*, Ниш: Просвета.
- Богдановић, Н. Псовка наша насушна, у: *Опсцена лексика* (1998) Ниш: Просвета, стр. 11-17.
- Главач, Б. (2006) *Псовке*, Нови Сад: Прометеј.
- Душанов законик, https://www.harmonius.org/sr/pravni-izvori/jugostocna-evropa/javno-pravo/srbija/Dusanov_zakonik.pdf, посећено 10. марта 2020.
- Животић, Р. (2001) *Изражавање новинара*, Београд: КУМ.
- Ивић, М. (2001) *Јужнословенски филолог*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Карацић, В. (1977) *Српски рјечник*, Београд: Нолит.
- Крстић, П. (2014) *О чему говоримо када говоримо о псовању*, Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију.

- Мандић, М. и Ђурић, Љ. Псовка као фолклорни жанр: на примеру јебем ти сунце, *Савремена српска фолклористика II*, (2015) Београд: Институт за књижевност и уметност, стр. 291–316.
- Митровић, М. (2018) *Псовке*, Београд: Пешчаник. <https://pescanik.net/psovke/>, посећено 13. јануара 2020.
- Петричевић, М. (2000) *Секс за бес*, Београд: Енигма. <http://mari-japetricevic.com/citanje.php?m=1&t=psovke>, посећено 23. марта 2020.
- Ристић, С. Дискурс псовки у српском језику, у: *Дискурс и дискурси*, ур. Васић, В. (2010), Нови Сад, стр. 195–212.
- Савић, С. и Митро, В. Псовке у српском језику, у: *Разговорни српски језик*, (1998) књига 3, Нови Сад.
- Савић, С. Речник псовки и погрдних израза у српскохрватском језику, Зборник радова *Опсцена лексика* (1998), Ниш, стр. 134–147.
- Симић, Р. (2010) *Стилистика српског језика*, Београд: Јасен.
- Стојадиновић, Љ. (2018) *Псовка и њена чедност*, Београд: Пешчаник; <https://pescanik.net/psovka-i-njena-cednost/>, посећено 13. јануара 2020.
- Требјешанин, Ж. Псовке и о псовкама у медијима, у: *Разговорни српски језик*, (1998) књига 3, Нови Сад, стр. 39–62.
- Шипка, Д. (2000) *Опсцене речи*, Нови Сад: Корнет и Прометеј.

Lidija Mirkov

University in Belgrade – Faculty of Political Sciences –
Department of Journalism and Communicology, Belgrade

THE ROLE OF VULGARISM IN REALITY SHOWS IN SERBIA

Abstract

The style of expression in various media is a particular field of scientific research. Clarity of style implies that expressions appropriately convey certain information, but in reality programmes there are no essential facts that need to be expressed clearly. This implies the possibility of impairing the clarity of style and the use of a non-public lexical stock, such as vulgarisms. The increasing use of vulgarisms is evident in the reality programmes of *Zadruga* and *Parovi*, which are aired on the two Serbian commercial television stations with national frequency with the highest viewership, ratings and the longest daily and annual broadcasting times. Exploring the role of vulgarism in these shows provides a deeper insight into the editorial policies, discursive rules and creative freedoms of those who decide what is said and how it is said in the media. In this paper, a comparative study of the two most viewed reality programmes was made and several certainties regarding vulgarisms occurring on one or the other programme were highlighted, with a contextual review of the social, moral and creative role of expression in the reality programmes.

Key words: *style, vulgarism, reality, media, public discourse*